

Küreselleşme: Kurumsal Performans

("İkinci En İyi"ye Dayalı Kurumsal Alternatif Denemesi)

Yusuf Bayraktutan*

Giriş ya da Temel Saptamalar

1. Küreselleşme, 1980'lerden itibaren, bilişim teknolojileri, üretim yapıları ve ekonomi politikalarındaki temel yaklaşım farklılaşmalarıyla (yeniden) popüler olsa da, yeni değildir ve yeni döneminde büyük ölçüde üç global kurumun sürükleyiciliğine dayanmıştır. Küreselleşme olgusu bağlamında başka kurumsal aktörlerin değişik biçim ve düzeylerde etkisi yadsınmamakla birlikte, bu çalışmada, Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası Grubu (IBRD vd) ve Dünya Ticaret Örgütü (WTO) üzerinde durulacaktır.

2. Küreselleşme, çok-boyutlu ve enter-disipliner bir karakter taşısa da, özünde uluslararası ekonomik entegrasyon fenomenidir.

Saptama-1'den hareketle, küreselleşme sürecinde kurumsal tıkanmaya ilişkin önermemizi; Saptama-2'ye dayanarak da, bu tıkanmayı aşmaya yönelik kurumsal alternatif denememizi şekillendireceğiz.

I. Eski Yönelim-Eskiye Kurumlar

I. Küreselleşme: Kavram, Boyutlar ve

Kısa Tarih

Küreselleşme, ulusal sınırların anlamsızlaşması, başta ekonomik olmak üzere, sosyolo-

jik, politik, kültürel vs açılardan değer ve davranışların, ulusaldan ya da yerelden küresele dönüşmesi süreci olarak algılanabilir. Bu itibarla, kavram, enter-disipliner bir karakter arz etmektedir.

İktisat perspektifinden olgunun üç temel boyutu şöyle vurgulanabilir:

- i. finansın küreselleşmesi,
- ii. üretimin küreselleşmesi,
- iii. ticaretin küreselleşmesi.

Sanayi devrimini izleyen süreçte, artan üretimin daha geniş/dış piyasa ihtiyacı, ulusal sınırları engel olmaktan çıkaracak serbest ticareti ve biriken sermaye için daha kârlı alanlara erişim ihtiyacıyla sermaye hareketlerinin serbestleşmesi sonucunu beraberinde getirmiştir.

Nitekim, uluslararası iktisat teorisi bağlamında, dünya refahı bakımından "birinci en iyi yol"un serbest dünya ticareti olduğu yaygın kabulüne paralel olarak I. Dünya Savaşı öncesi global ticaret ve uluslararası yatırıma dair veriler, 1990'larda olduğundan daha ileri düzeyde bir küreselleşmeyi işaret etmektedir (James, 1996: 18; Strecten, 2001: 38; Taylor, 2003).

I. Dünya Savaşı, 1929 Büyük Bunalımı ve II. Dünya Savaşı ile tıkanan "küreselleşme

* Yrd. Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü Öğretim Üyesi.

trendi", Birleşik Krallık yerine Birleşik Amerika'nın geçmesi ve global eylem alanına sahip üç "kurumsal aktör"ün alınmasıyla 1950'lere doğru yeniden "ivme" kazanmaya başlamıştır.

2. Küreselleşme Süreci ve Global Kurumsal Aktörler

Küreselleşme sürecinde ABD'nin etkisi, II. Dünya Savaşı sonrasında değişen dünya dengeleri içinde artan ağırlığına dayanmaktadır. Bununla birlikte, temel argümanımız açısından, burada, ABD'nin doğrudan rolü yerine, global kurumların kritiğini yapmayı tercih ediyoruz.

Küreselleşmenin, iktisat perspektifinden üç temel boyutu, II. Dünya Savaşı'nı izleyen süreçte, üç global kurumun görev alanını oluşturmuştur.

- i. Finansman-küreselleşme: Uluslararası Para Fonu (IMF)
- ii. Üretim-küreselleşme: Dünya Bankası Grubu
- iii. Ticaret-küreselleşme: Dünya Ticaret Örgütü (WTO)

Çokuluslu şirketlerin dünya üretimi, ticareti ve küreselleşme süreci bakımından önemli aktörler olduğunun farkında bulunmakla birlikte; küreselleşme sürecinin kurumsal aktörlerini hükümet girişimleri ve hükümetler-dışı oluşumlar şeklinde kategorize edip çalışmamızı birinci grupla sınırlıyoruz. Ayrıca, küreselleşme sürecine ilişkin, özellikle karşıtların kritikleri ile gündemde olan bir düzenleme olarak Çok- Taraflı Yatırım Anlaşması (MAI) ile UNCTAD, UNDP gibi Birleşmiş Milletler kuruluşları ve OECD, G7/8 türü oluşumları kapsam dışında tutmayı tercih ediyoruz.

a. Uluslararası Para Fonu (IMF)

Bretton-Woods ikizlerinden biri olarak 1945'te uluslararası ödeme sistemine istikrar kazan-

dırmak ve sistemde sorun yaşanmasını önleyici finansal ve teknik destek sağlamak üzere oluşturulmuş; 1970'lerin başında dayandığı ayarlanabilir sabit kur sistemi çökünce tek yanlı ve çok- taraflı gözetleme misyonu ile ön plâna çıkmış; fonksiyonunu 1980'lerde borç, 1990'larda kriz yönetimi olarak algılamış olan Uluslararası Para Fonu, gerçekte yönetiminde etkin olan gelişmiş ülkeler ve özellikle ABD'nin güdümünde kaldığı için günümüzde, farklı çevrelerin ittifakla ilan ettiği istenmeyen kurum olmuştur.

Kota ile ağırlıklandırılmış oy verme yönteminde somutlaşan IMF işleyişine Tablo-I ışığında bakılınca gelişmiş ülkeler ve Stiglitz'e göre (2002: 34) fili veto hakkı kullanan ABD etkisi net olarak görülecektir. Bu durum, tek başına kurum karşıtlığı nedeni görülmesi bile, fonksiyon evrimi ile işleyiş sonuçlarına dair ampirik ve analitik çalışma sonuçları (Bayraktutan, 2000 ve 2002), IMF'in varlığını sadece piyasa muhalifleri için değil, aynı zamanda liberaller için de sorgulanır hâle getirmiştir.

Elli yılı aşan faaliyet döneminde gittikçe itibar kaybeden IMF, kendisiyle kırk yılı aşkın süredir çalışan ülkeler arasında bile başarı öyküsüne sahip değildir.

Bu çalışmada olduğu gibi, ideolojik değil, teknik bir perspektifle IMF ve WB'in performansını inceleyen W. Easterly (Fidler, 2001), bu kurumların, son on yılda, 36 yoksul ülkeye, her biri birtakım koşullar içeren on veya daha fazla borç vermesine rağmen, söz konusu ülke grubundan tipik bir üyenin fert başına gelir artış oranının sıfır olduğu gözleminden hareketle IMF ve WB'i başarısız bulmaktadır. J. Sachs (2002), Brezilya başarısızlığından hareketle, IMF politikalarının "tek-boyutluluk ve her ülkeye aynı program" niteliğine vurgu yaparken J. Stiglitz (2000), "gizlilik- şeffaflık yokluğu" üzerinde durmaktadır. Vásquez (2003: 32) ise, "giderek uluslararası borç tahsildarı ve ayrıca ABD dış politikasının

önemli bir aracı haline gelen” IMF’nin kapatılmasını önermektedir.

Tablo-I: Başlıca Ülkelerin IMF Yönetiminde Oy Gücü. Mart-2003

Atanmışlar	Oy Sayısı	Oy Oranı (%)	Seçilmişler*	Oy Sayısı	Oy Oranı (%)
ABD	371,743	17.10	Bel.- Av. (10)	111,696	5.14
Japonya	133,378	6.14	Hol.-Ukr. (12)	105,412	4.85
Almanya	130,332	6.00	Mek.-Ven.(10)	92,989	4.28
İngiltere	107,635	4.95	İta.-Yun.(7)	90,968	4.19
Fransa	107,635	4.95	Kan.-İrl.(12)	80,636	3.71
			İsl.-Dan.(8)	76,276	3.51
			Av.-Y.Zel.(15)	72,423	3.33
			S. Arabistan	70,105	3.23
			End.-Mal. (12)	69,019	3.18
			Nij.-Tanz.(20)	69,005	3.18
			Mıs.-Ürd. (13)	64,008	2.95
			Çin	63,942	2.94
			İsvi.-Pol.(8)	61,827	2.84
			Rusya	59,704	2.75
			Brez.-Kol.(9)	53,422	2.46
			İran ve Fas (7)	53,247	2.45
			Hin.-Sri L.(4)	52,112	2.40
			Şili-Arj. (8)	43,395	2.00
			Ginc-Rwa.(24)	30,749	1.41
5 ülke	850,723	39.14	182 ülke	1,321,898	60.84
Toplam	2,172,621	99.98			

* Parantez içerisindeki rakamlar seçilmiş direktörün temsil ettiği ülke sayısını gösterir.

Kaynak: www.imf.org/external/np/sec/memdir/eds.htm

b. Dünya Bankası Grubu

Grup, Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD), Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA), Uluslararası Finansman Kurumu (IFC), Çok-taraflı Yatırım Garanti Ajansı (MIGA) ve Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıkları Çözüm Merkezi (ICSID)’nden oluşmaktadır. IBRD ve IDA, birlikte, “Dünya Bankası” biçiminde nitelenmektedir.

Birincil unsur olan IBRD, Bretton-Woods ikizlerinin ikincisi olarak, II. Dünya

Savaşı ile tahrip edilen Avrupa’nın yeniden imarı ve inşası (geçici) misyonu yanında dünya nüfusunun yaklaşık beşte dördünü oluşturan az gelişmiş/gelişmekte olan ülkelerin kalkınma çabalarına finansal ve teknik

destek sağlama amacına yönelmiştir. Ana Sözleşmesi’nin 1. maddesinde yer alan “sermayenin verimli kullanımını kolaylaştırarak... az gelişmiş ülkelerin kalkınmasına yardımcı olma” yönünde, kalkınma altyapısını hazırlamak bakımından katkıları inkâr edilemez. Nitekim, sadece 2002 yılı için yüzü aşkın gelişmekte olan ülkeye, yoksulluğu azaltmaya finansal ve/veya teknik yardım çerçevesinde 19.5 milyar dolar sağlanmıştır. Ancak resmî internet sitesinde kendisini tanıtırken Dünya Bankası, şu saptamaları yapmaktadır (<http://web.worldbank.org/EXTABOUTUS/0.html>):

Global gelirin 31 trilyon doları aştığı bir dünyada yaşıyoruz. Böyle bir dünyada, bazı ülkelerde, ortalama birey yılda 40.000 dolardan fazla kazanırken, aynı dünyada 2.8 milyar insan -gelişmekte olan ülkeler halkının yarısından fazlası- 700 doların altında bir yıllık gelire yaşamaktadır. Bunlardan 1.2 milyarı ise, günde 1 doların altında kazanmaktadır.

Küreselleşmenin performansı ile ilgili göstergeler başlığı altında Toprak, Demir ve diğerlerinin (2001: 221) ilginç saptamalarından, refah/kalkınma düzeyi göstergelerinden biri olarak fert başına gelire bakınca Dünya Bankası performansının pek iyi olmadığı görülmektedir.

IBRD sermayesinin üye ülkelere göre dağılımı da IMF kota-oy gücü dağılımına benzer bir görünüm sergilemektedir. IMF üye-

liği, IBRD üyeliği için bir ön koşuldur. Özellikle Asya krizi ile birlikte, IBRD, IMF'in destek kuruluşu gibi işleyen bir kurum görün-tüsü vermiştir. IBRD kredilerinin kullanım alanları ve gelişmekte olan ülkelerdeki büyüme performansına ilişkin tablolar (Tablo-II, III) işığında bu saptamalar, IBRD'nin, gelişmekte olan ülkelerdeki kalkınma çabalarını desteklemek biçimindeki amaç fonksiyonu bakımından yetersiz kaldığı izlenimi oluşturmaktadır.

Tablo-II: Fert başına gelirin ortalama büyüme oranları (SAGP'ne göre, ABD doları cinsinden, 1996 fiyatlarıyla)

Ülke grubu	Büyüme oranı (1970-1998 ortalaması, %)
Doğu Asya	5.6
Yeni sanayileşen ülkeler	5.6
Güney Asya	2.5
Gelişmiş ülkeler	2.2
Ortadoğu ve Avrupa	0.9
Ağır borçlu yoksul ülkeler	0.0
Afrika	-0.2

Kaynak: M. Toprak, Ö. Demir, vd., 2001, s. 221.

Yoksulluğu azaltma konusuna odaklanmasına rağmen Dünya Bankası'nın gelişmekte olan ülkelerdeki faaliyetleri, odaklandığı konularda başarısızlık ile çevresel ve sosyal sorunları ihmal etme eleştirisi almaktadır (Bridgen, 2001: 1014).

1980'lerin sonundan beri Dünya Bankası, "Washington Mutabakatı (Consensus)" ile şekillenen iktisadi kalkınma modeline göre faaliyet göstermektedir. Dünya Bankası ve IMF, bu modeli desteklemede, onu "kalkınma düşüncesinin dominant paradigması" kılacak ölçüde başarılı olmuşlardır. Teorik beklenti, neoliberal politika önlemlerinin gelişmekte olan ülkelerde yabancı yatırımları hızlandıracağı, piyasa mekanizmasını ve ulusal ekonomileri güçlendireceği yönündeydi. Artan "üretken" iktisadi faaliyet ve etkinlik kazançlarının, zamanla, bir bütün olarak ülke nüfusunun yararına olacağı düşünölmüştür.

Yapısal Uyum Programları (YUP) ve büyük-ölçekli kalkınma projeleri bu sürecin temel araçlarıdır. Dünya Bankası, modeline, yakın geçmişte, "iyi yönetim" kavramını dahil etmiştir. Banka, bunun, Washington Mutabakatı'nın aydınlatılmış hali olduğunu savunurken muhalifleri, Banka'nın insan hakları söylemiyle süslenmiş neo-liberal çerçevede faaliyet gösterdiğini ileri sürmektedirler.

Tablo-III: IBRD Kredilerinin Temel Amaçlarına Göre Dağılımı (30 Haziran 1999-30 Haziran 2000)

SEKTÖRLER	%
Tarım	9,6
Ekonomi Politikası	12,3
Eğitim	6,6
Elektrik ve Diğer Enerji	10,5
Çevre	2,9
Mali Sektör	11,7
Sanayi	0,4
Madencilik	1,9
Çok Sektörlü Projeler	2,1
Petrol ve Gaz	2,8
Nüfus, Sağlık ve Beslenme	3,7
Özel Sektör Gelişimi	2,8
Kamu Sektörü Yönetimi	4,7
Sosyal Koruma	4,7
Telekomünikasyon	1,2
Ulaştırma	13,1
Kentsel Kalkınma	4,7
Su Temini ve Kanalizasyon	4,1
TOPLAM	100,0

Kaynak: World Bank, Annual Report 2000, s. 143.

Dünya Bankası elli yıllık büyük ölçekli kalkınma projelerini finanse etme çabalarında çok sayıda başarısızlık örneği vermiştir (bir örnek için bkz. The Inspection Panel, Investigation Report, The Qinghai Project, A Component of the China: Western Poverty Reduction Project; Credit No. 3255-CHA and Loan No. 4501-CHA, available at <http://www.worldbank.org/inspection>). Çok ihtiyaç duyulan ve olumlu birçok WB projeleri bulunsa da, bazı durumlarda yoksullar, refah kazanımı sağlayamamanın ötesinde

Banka faaliyetinden zarara uğrayabilmektedirler. Zira, “yoksulluktan arındırılmış bir dünya ideali”ne dayanmakla birlikte, Banka ödünç verme uygulamaları, gelişmekte olan ülkelerde yoksulluk içindeki kitlelerin değil, ödünç veren-katkı sağlayan hükümetlerin değişik çıkarlarını yansıtır. Kendi hesaplamalarına göre, Banka projelerinin sadece % 72’si “tatminkâr ve daha iyi neticeler” sağlamıştır (World Bank Operations Evaluation Department, 2000). Buna karşılık, ABD Kongresi Uluslararası Finansal Kuruluşlar Danışma Komisyonu, DB-destekli faaliyetlerin % 55-60’ının başarısız olduğunu ileri sürmektedir (Meltzer Commission Report, 2000).

Washington, D.C.-merkezli hükümet-dışı kuruluşlar (NGO), 1970’lerin sonlarından itibaren ABD’nde hız kazanan çevreci hareketin bir parçası olarak DB projelerinin zararlarına karşı harekete geçmiş; 1980’lerin ortalarında Banka, politika reformu gündemine almıştır. Buna göre, koruma politikaları, şeffaflık düzenlemeleri ve hesap verme mekanizmaları, Banka’nın kontrolsüz uygulamalarına denetim sağlayacaktır. Sözü edilen NGO, Banka’ya tek başına en büyük payın tahsisinde yetkili olan ABD Kongresi’nde lobiye yönelmişlerdir. Bu durum, IMF için daha çok telaffuz edilen ABD güdümünde olma iddialarını Dünya Bankası için de teyid etmektedir.

Banka faaliyetlerinin zarar verici olmaması paydasında birleşen DB muhaliflerinden radikaller, grubun bütünüyle ortadan kaldırılmasını önerirken reformcular politika değişimi, artan şeffaflık ve hesap verebilirlik ile amca ulaşabileceğini düşünmektedirler (Bridgen, 1023). Önerilen reform gündeminde, ağırlıklandırılmış mevcut durum yerine eşit oy hakkı içeren temsil, mahalli unsurların etkinliğini önemseyen ademimerkezeleştirme, çoğu ABD üniversitelerinden mezun yoksulluk bilmeyenlerin ağırlığını azalta-

cak istihdam politikası, çalışanları, proje başarısına dayalı ödüllendirme sistemi, kurumsal çerçevesi oluşturulacak hesap verebilirlik gibi hususlara vurgu yapılmaktadır.

c. Dünya Ticaret Örgütü (WTO)

WTO, II. Dünya Savaşı öncesinin tarife savaşları- komşuyu zarara uğratma politikaları şeklinde nitelenen korumacı dış ticaret politikaları yerine “küresel serbest ticaret” idealiyle düzenlenen toplantılar neticesinde, Bretton-Woods kurumlarıyla aşağı yukarı eşzamanlı (1948) yürürlüğe giren Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması’nın varisidir. Çok taraflı ticaret müzakereleri biçiminde işleyen GATT, Uruguay Müzakereleri (1986-1994) sonunda yerini ve müktesebatını, 1 Ocak 1995 itibariyle WTO’ya bırakmıştır.

Uzun sayılabilecek tarihi geçmişine rağmen En-çok-kayırlı ülke kuralı ve ayırım gözetmeme (nondiscrimination) ilkelerine dayalı GATT-WTO sisteminin, küreselleşme eğiliminin yükseldiği 1980’lerde başlayan Uruguay Müzakereleri’nde en ciddi sonuçlara ulaşabildiği görülmektedir (Tablo IV).

WTO ilk Bakanlar Konferansı’nda (Singapur, 1996) IMF ile bir işbirliği anlaşması imzalanmıştır. Bretton-Woods ikizleri ile WTO’nün fiili yakınlığı, böylece formel bir çerçeveye taşınmış olmakta ve bu çalışmanın global kurumlara dair tercihi, bir ölçüde bu gözleme dayanmaktadır.

2001, kendi değerlendirmesiyle (www.wto.org/annualreport/2002) WTO için tarihî dönüm noktasıdır. Zira 11 Eylül sonrası dünya ekonomisi için taşınan kaygılar ve 1999 Seattle toplantısındaki dramatik başarısızlığın oluşturduğu belirsizlik, yerini 2001 Kasım’ında Doha/Katar’da gerçekleşen Bakanlar Konferansı ile önemli gündem maddelerinin tartışılmasına bırakmış; Doha’da, yeni bir ticaret turu’nun yapılması, GATT’dan miras ka-

lan 12 alanda müzakerelerin başlatılıp 2005'e kadar da tamamlanması sonucuna da ulaşmıştır (Arar ve Sarioğlu, 2002, 46 ve önceki turlar için bkz. Tablo-IV). Çin dahil yeni üyelerin katılımıyla kapsamına dünya nüfusunun bir çeyreğini daha alan WTO'nun, Nisan 2003 itibarıyla, 146 üyesi vardır, 30 ülkenin üyelik işlemleri ise devam etmektedir.

Tablo-IV: GATT Turları

Toplantılar (Yıl)	Ele alınan konular	Tarife indirim yöntemi	Ülke sayısı
Cenevre 1947	Tarifeler	Tek tek maddeler	23
Annecy 1949	Tarifeler	Tek tek maddeler	13
Torquay 1950-1951	Tarifeler	Tek tek maddeler	38
Cenevre 1955-1956	Tarifeler	Tek tek maddeler	26
Dillon 1960-1961	Tarifeler	GATT kapsamındaki bütün maddeler	26
Kennedy 1964-1967	Tarifeler ve anti-damping	GATT kapsamındaki bütün maddeler	62
Tokyo 1973-1979	Tarifeler, tarife-dışı araçlar, çerçeve anlaşmalar	GATT kapsamındaki bütün maddeler	102
Uruguay 1986-1994	Tarifeler, tarife-dışı araçlar tekstil, tarım, hizmet ticareti, GATT sistemi, vb.	GATT kapsamındaki bütün maddeler	121

Kaynak: GATT (1991, 23) ve IMF (1994)'ten Güran ve Aktürk, 2001, s. 148.

Sanayi sektöründen başka alanları ve tarife dışı koruma araçlarını da kapsamak bakımından küçümsenemez başarılarına karşın Uruguay Müzakereleri, GATT sisteminin iki zaaflılığını WTO'ne taşımıştır (Bayraktutan, 2003: 151):

i. Tercihli ticaret düzenlemelerine (bölgesel entegrasyonlar) tanınan istisna,

ii. Global serbest ticarete önemli bir tehdit oluşturan anti-damping kodunun ciddi bir değişime uğramaması.

Global ticaret hâlâ, gelişmiş ülkelerin belirlediği oyun kurallarıyla ve bu ülkelerin bariz hakimiyeti ile şekillenmektedir. WTO, yoksulluktan kurtulma çabasındaki ülkeler için ticaretin bir yol olabileceğini düşünmekte; ancak hâlihazırda söz konusu ülkelerin ürünlerinin, gelişmiş ülke piyasalarına

erişimde, birtakım engellerle karşılaşmakta olduğunu ifade etmektedir (www.wto.org/annual report/2002). WTO 2002 yıllık raporunda (s. 22) sunulan veriler, dünya mal ticaretinde önde gelen ihracatçı ve ithalatçıları listesinin, yüksek gelir grubundaki ülkelerle enformasyon teknolojisi ve petrol ticaretinde önemli orta gelir grubundaki ülkeleri kapsadığını göstermektedir.

Bu çalışmada nitelik ve performansları tartışılan global kurumlara, yeniden yapılandırma/revizyon için şans verilmesi önerilebilir ama bir realite olarak küreselleşmenin, güven telkin etmeyen ABD'nin tek elinden kurtarılması için alternatif kurumsal yapılandırma bu şansı daha fazla hak etmektedir.

II. Küreselleşme: Alternatif Kurumsallaşma Önerisi

Küreselleşme, uluslararası ekonomik bütünleşmenin dünya ölçeğinde gerçekleşmesi biçiminde algılanabilir. Bu bağlamda, global bütünleşmenin bir alt-ölçeği bölgeselleşmedir (Bayraktutan, 2003: 12). Aslında, deneyim tarihi itibarıyla, küreselleşmeden geri olmayan bölgeselleşme, 1950'lerden itibaren popüler olmaya başlamıştır.

Teorik popüleritesini, Viner-sonrası Lipsey ve Lancaster'in "ikinci en iyi teorisi"nde, pratik popüleritesini Avrupa bütünleşmesinin

başarı öyküsü ve bu öyküyü, dünyanın geri kalanına yayma çabasında bulan bölgeselleşme, küreselleşmenin yıpranan kurumsal mekanizmalarına alternatif olarak önerilebilir.

Literatürde, farklı bir bağlamda şekillenen “bölgeselleşme-küreselleşme tartışması”nda, bölgeselleşmenin, küreselleşmeyi zayıflatan niteliklerini vurgulayan “küreselleşmeci” tavra (Scott, 1991) karşın, bölgeselleşmenin, bölge düzeyinde bütünleşmeyi sağlamasını izleyen süreçte, daha az sayıda taraf içeren müzakereler yoluyla “küreselleşme” nihai hedefine erişme potansiyelini vurgulayanları (Belous ve Hartley, 1990) görüyoruz. “Yıpranan”, “güdümlü olduğu izlenimi veren” ya da elli yılı aşkın sürede “başlangıç hedeflerine yaklaşmış olmaktan uzak” görünen “küresel kurumlar” saptamasından sonra, ikinci yaklaşıma yakın durduğumuzu belirtelim. “Gravity model” kullanan ampirik çalışmalar da bölgeselleşme eğilimini teyit etmektedir.

Esasında 1950’lerden itibaren, dünya ülkelerinin hemen tamamı, yaygın biçimi serbest ticaret bölgesi veya gümrük birliği olan bir ya da daha fazla bölgeselleşme girişiminin tarafı olmuş durumdadır. Nitekim, 1960’lar için “entegrasyon çağı” nitelemesi yapılmıştır. Dünya Ticaret Örgütü’ne madde XXIV ve diğer maddelere göre beyan edilmiş iki yüzü aşkın bölgesel ticaret düzenlemeleri vardır ve bunlardan yüz otuzdan fazlası halen yürürlüktedir. 1995-2000 döneminde doksan yeni düzenleme beyan edilmiştir (Sargent ve Matthews, 2001: 1739).

Bölgeselleşme girişimlerinin, AB deneyimini tekrarlama yönündeki başarıları, ABD-merkezli/tek-kutuplu ya da ABD, AB ve Doğu Asya’dan oluşan üç-kutuplu dünya yerine, refahın daha makul paylaşıldığı çok-kutuplu bir dünya şekillendirilebilir. Bu öneri anti-Amerikan bir tavır olmaktan ziyade küreselleşmeyi, ABD tekelinden çıkarıp kirlenen

imajını temizleme düşüncesine dayanmaktadır.

Sonuç Yerine...

Birinci küreselleşme dalgası, I. Dünya Savaşı ile onu doğuran koşullarda kesintiye uğramıştı. 1980’lerde ivme kazanan ikinci küreselleşme dalgasının, “11 Eylül olayları” ve onları önceleyen Doğu Asya merkezli tıkanmalarla sekteye uğradığı saptaması, abartılı/zorlama bir analogi niteliği taşımayacaktır. Zira IMF, WB ve WTO raporları, küreselleşmenin yenibinyılın ilk yıllarında hız kestiği önermesini teyid eden bulgular sunmaktadır.

Birinci küreselleşme dalgası, Büyük Britanya sürükleyiciliğinde gelişmişti. I. Dünya Savaşı ile netleşen kırılma, Britanya’yı ikinci plana iten ve ABD’nin yükselişine sahne olan bir süreç doğurdu. İkinci küreselleşme dalgasında tıkanma, finansal piyasalarda önce somutlaşsa da ABD’nin güvenlik paranoyasıyla zirve yapmış görünmektedir. Yaşanmakta olan süreç aşıldığında, bu defa ABD’nin, sahnedeki yerini belki Çin’e veya (tarihin tekkerrürünü önleme niyetli bir temenni olarak) bölgesel bütünleşme oluşumlarına bırakacağı yönündeki bir beklenti, bu aşamada bir kehanet gibi durmaktadır. Ancak bu “kehanet”, Soros’tan ziyade Thurow tarzına yakın durmasıyla tolere edilebilir.

Küreselleşme, kendisini koruma ve kollama misyonuna sahip olduğu savında olan ABD gibi unsurların tasallutundan arındığında ve “global demokrasi” ile teorik kurguya uygun tam rekabet tarzı piyasa pratiği mümkün olduğunda gerçekleşmiş olacaktır.

“İyi toplum”un, kendini beğenmiş elitlerin tasarımı değil, teknik ve fırsatlar yanında gelenekler ve değerleri de içeren yerel bilginin eseri olabileceğini öğreten Hayek’in sosyal-politik düşüncesinden (Gürler, 2003) ha-

reketle, "global iyi toplum"un, Washington, D.C., Pennsylvania Avenue'da sıralanmış lüks binalarda oturan, ABD kurumlarında eğitilmiş ve özel koşullarından haberdar olmadıkları ekonomileri bir durumdan ötekine kaydırabileceklerini vehmeden HI vizeli seçkinlerin değil, yerel-bölgesel dinamiklerle "cosmos"un ürünü olması beklenir.

Küreselleşme sürecinin tarihi kurumları amaçlarını gerçekleştirmiş bulunmaktan uzak görünmektedir. Üretimin, ticaretin, finansal ilişkilerin dünya refahının kabul edilebilir dağılımını sağlayacak şekilde küreselleşmesi bakımından, ülkelerin eşit-etkili oldukları bölgesel bütünleşmelerden yola çıkmak, denemeye değer bir alternatif olarak önerilebilir. NAFTA sonrası Meksika ve AB sonrası Yunanistan, İspanya ve Portekiz göstergeleri, genişleyen bölgesel piyasada ölçek ekonomileri, yatırım artışı, teknolojik gelişme vs dinamik/yapısal etkiler yoluyla ulaşılan refah sonuçları, bu öneri için cesaret vermektedir.

Kaynakça

Arar, A. Asım ve Esra Sarıoğlu, (2002), "21. Yüzyıl Uluslararası İlişkilerinde Zirveler", *Uluslararası Ekonomik Sorunlar*, Sayı: 5, s. 43-55.

Bayraktutan, Yusuf (2000), "Küreselleşme, Kriz ve IMF", *Liberal Düşünce*, S. 19, s. 14-18.

Bayraktutan, Yusuf ve M. H. Özkaya (2002), "IMF İstikrar Politikalarının Doğu Asya'da Ekonomik Performans Sonuçları", *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 2002/1, s. 1-18.

Bayraktutan, Yusuf (2003), *Global Ekonomide Bütünleşme Trendleri: Bölgeselleşme ve Küreselleşme*, Nobel Y.: Ankara.

Belous, Richard S., Rebecca S. Hartley (eds.), (1990), *The Growth of Regional Trading Blocks in the Global Economy*, Washington, D. C.: National Planning Association.

Bridgen, N. Laura (2001), "World Bank Reform in the 'Post-Policy' Era", *Georgetown*

International Environmental Law Review, Vol. 13 (4), s. 1013-1047.

Fidler, Stephen (2001), "Who's Minding the Bank?", http://www.foreignpolicy.com/issue_Sept_Oct_2001/fidler.html

Güran, Nevzat ve İ. Aktürk (2001), *Uluslararası İktisadi Kuruluşlar*, Tuğra Ofset, Isparta.

Gürler, Mithat (2003), "Why should the World Bank and the IMF be closed down?", *açık toplum: e-dergi*, www.liberal.org.tr/2003.

James, Harold (1996), *International Monetary Cooperation since Bretton Woods*, New York: Oxford University Press.

Meltzer Commission Report (2000), International Financial Institutions Advisory Commission: *Hearing before the Senate Commission on Foreign Relations*, 106th Congress.

Sachs, Jeffrey (2002). "Brazil Fewer - First, Do No Harm", <http://milken-inst.org>

Sargent, John ve Linda Matthews (2001). "Combining Export Processing Zones and Regional Free Trade Agreements: Lessons from the Mexican Experience", *World Development*, Vol. 29, s. 1739-1752.

Scott, Jeffrey J. (1991), "Trading Blocks and the World Trading System", *World Economy*, Vol. 14, iss. 1, s. 2-3.

Stiglitz, Joseph (2000), "What I Learned at the World Economic Crisis. The Insider" [fromwysivny://bottom.main.base.content/4.4.2000](http://bottom.main.base.content/4.4.2000).

Stiglitz, Joseph E., (2002), *Globalization and its Discontents*, New York: W. W. Norton & Company.

Streeten, Paul (2001), "Integration, Interdependence, and Globalization", *Finance & Development*, June 2001, Vol. 38, Issue: 2, s. 34-43.

Taylor, Alan M. (2003), "Globalization, Trade, And Development: Some Lessons From History", *NBER Working Paper 9326*, www.nber.org/papers/w9326

Toprak, Metin (2001), *Küreselleşme ve Kriz*, Siyasal Kitabevi Y., Ankara.

Toprak, Metin , Ömer Demir, vd (2001), *Küreselleşen Dünyada Türkiye Ekonomisi: Serbest Piyasa Devriminin Serüveni*, Siyasal Kitabevi Y., Ankara.

Vásquez, Ian (ed.) 2003, *Kapitalizm ve Küresel Refah* (çev. M.Toprak, M. Doğanlar, E. Erdem), Liberte Y., Ankara.

World Bank Operations Evaluation Department, (2000), *Development Effectiveness at the World Bank: What is the Score?*, 24 OED REACH 1.

World Bank, (2002), *Perspective on Development*, Winter 2001/2002. W. Sussex, UK: Creative Comm. Group.

www.imf.org

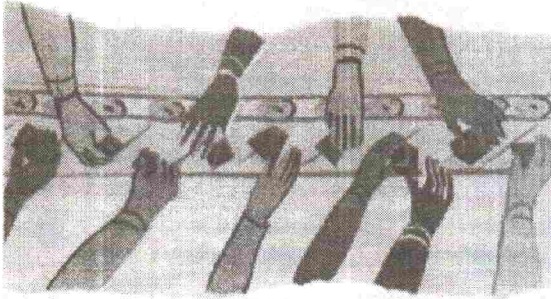
www.worldbank.org

www.wto.org

www.wto.org/annual report/2002

World Bank, Annual Report 2000.

Yeldan, Erinc, (2001), *Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi*, İletişim Y., İstanbul.

İktisat ve Ahlâk

Ömer DEMİR

LIBERTE

İktisatla ahlâk arasındaki ilişkiler, günlük hayatın akışı içinde sık sık tartışılan, fakat akademik ölçülere uygun olarak nadiren ele alınan bir konudur. Yaygın kültürde, zenginleşme ile ahlâk arasında ters bir ilişki kurulmakta ve ahlâksızlık yapmadan zenginleşmenin imkânsız olduğu söylenmektedir. Acaba, gerçekten öyle midir? İktisadî faaliyet kendiliğinden ahlâksız veya ahlâksızlığı teşvik edici midir? Öyleyse, herkes aynı zamanda bir iktisadî aktör olduğuna göre herkes ahlâksız mıdır? Yoksa ahlâksızlık zenginlik merdiveninde belli bir basamaktan sonra mı başlamaktadır? Ömer Demir *İktisat ve Ahlâk*'ta önyargılarla dolu bir alana taze bir soluk getirmektedir.

H u k u k

Frederic Bastiat

19. yüzyılda yaşamış Fransız filozofu Frederic Bastiat'ın eserleri, muhteşem dili ve güçlü muhakemesi ile tanınır. "Hukuk", sade anlatımına rağmen, entellektüel tartışma gündeminin baş sıralarını işgal etmekte olan konulara hayranlık uyandırıcı bir açıklıkla yaklaşmaktadır. Bastiat zamanının ve zamanımızın kolektivist, özgürlük karşıtı, düzenlemeci, dağıtıcı, yağmacı mantığını yerle bir etmektedir. Hukukun yozlaştırılmasını ve yağmacılığın aracılığı haline getirilmesinin insanlığa ve medeniyete verdiği zararları bir bir göstermektedir. "Hukuk", sade insana duyulan güveni yansıtmakta ve aydınları insanlara saygı duymaya davet etmektedir.

Reklam Yasakları ve İfade Özgürlüğü

John Gray

"Reklam, en geniş tanımıyla üreticilerin tüketicilerle kendi ürünleri hakkında iletişim kurma yoludur. Tıpkı politikacıların seçmenle iletişim kurmak ve seçmeni kendilerine oy vermeye ikna etmek için siyasi parti yayınlarını ve diğer platformları kullanmaları veya vaizlerin minberlerini ve yazılı kaynaklarını, cemaatlarını kendi dinlerinin veya mezheplerinin inançlarına bağlamak için kullanmaları gibi, üreticiler de tüketiciyi kendi ürünlerini almaya teşvik etmek için reklamları kullanırlar.

Siyasi, sanatsal, dini ve ticari iletişim şekilleri çağdaş liberal demokrasilerde -şartların zorunlu kıldığı- bazı belirli kısıtlamalar dışında ifade özgürlüğü'nü oluştururlar."

Siyaset ve Despotizm

Kenneth Minogue

Siyaset, insan hayatının güçlendirildiği bir faaliyet alanıdır; hayatın kendisi değildir ve zor da olsa, içerisinde birbirimizle konuşabildiğimiz ortak bir dünyanın temellerini güçlendirir. Tecrübelerimiz, hayata birçok yönden müdahale edebilme kapasitesi nedeniyle siyasetin maceralardan uzak durması gerektiğini göstermektedir.

Kenneth Minogue, siyasetin pek çok farklı boyurunu bir noktada toplamakta; günlük demokrasi nutukları ile özgürlük ve adalet gibi yüksek idealleri birlikte ele almaktadır.

LIBERTÉ

kitaplığınızda özgürlüğe yer açın...